

Guldon, Zenon / Wijaczka, Jacek

Skupiska i gminy żydowskie w Polsce do końca XVI wieku

Czasy Nowożytne 21, 149-191

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zenon Guldon, Jacek Wijaczka
(Kielce – Toruń)

Skupiska i gminy żydowskie w Polsce do końca XVI wieku

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie liczby skupisk i gmin żydowskich w miastach Korony od XI do schyłku XVI w. Uwzględniono nie tylko województwa wchodzące w skład Korony przed unią lubelską, lecz także Podlasie i Wołyń. Pominięto natomiast województwa braclawskie, czernihowskie i kijowskie, gdzie przed powstaniem Chmielnickiego istniało 531 miast¹. M. Władimirskij-Budanow twierdził, że na tych terenach przed unią lubelską nie było Żydów. Wyjątek stanowili mytnicy (celnicy) żydowscy w Kijowie w końcu XV w. oraz Żyd winnicki Michel, który w 1532 r. kupił 2000 wołów na Wołoszczyźnie². Można dodać, że w 1489 r. występuje Żyd Ryfko z Kijowa³. W XVI w. Żydzi mieszkali w Białej Cerkwi (1589), Januszpolu (1569) i Winnicy (1532) w województwie braclawskim⁴.

Stan badań nad osadnictwem żydowskim i liczebnością Żydów w Polsce w średniowieczu i czasach wczesnonowożytnych wciąż jeszcze jest stosunkowo skromny⁵. Według I. Schipera około 1500 r. w miastach

¹ O. S. Kompan, *Mista Ukrajiny w drugiej połowiny XVII st.*, Kyjiw 1963, s. 72. Zob. też P. M. Sas, *Feodalnyje goroda Ukrainy w konce XV–60-ch godach XVI w.*, Kijew 1989.

² M. Władimirskij-Budanow, *Nasielenie Jugo-Zapadnoj Rossii ot wtoroj połowiny XV w. do Ljublinskoj unii (1569 g.)*, w: *Archiv Jugo-Zapadnoj Rossii*, cz. 7, t. 2, Kijew 1888, s. 190–192.

³ *Żydzi w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe z ksiąg miejskich krakowskich*, oprac. B. Wyzrozumka, Kraków 1995, [dalej: *Żydzi w średniowiecznym Krakowie*], nr 765.

⁴ E. Feldman, *Najstarsze wzmianki o Żydach w miastach polskich w XIV–XVI w.*, „*Bleter far Geschichte*”, t. 1, 1934, [dalej: E. Feldman, *Najstarsze wzmianki*], s. 72.

⁵ Z. Guldon, *Źródła i metody szacunków liczebności ludności żydowskiej w Polsce*

Korony w granicach przed unią lubelską i na Wołyniu istniało 61 gmin żydowskich, skupiających około 14 400 Żydów miejskich i 2800 wiejskich⁶. E. Feldman przyjął natomiast, że w 63 gminach mieszkało wówczas 10 000–11 000 Żydów⁷. Z kolei S. W. Baron szacował, że w całej Rzeczypospolitej około 1500 r. mieszkało 30 000 starozakonnych, co stanowiło około 0,6% ogółu mieszkańców⁸. H. Samsonowicz doszedł do wniosku, że w 1500 r. w Polsce było 89 gmin, a mianowicie 15 w Małopolsce, 25 na Rusi Czerwonej, 39 w Wielkopolsce i 10 na Mazowszu. Autor szacował, że w Polsce mieszkało wówczas około 4500 Żydów⁹. Według E. Feldmana w końcu XVI w. Żydzi mieszkali w 237 miastach polskich i 8 litewskich¹⁰. Natomiast S. W. Baron przyjął, że istniały wówczas 173 gminy w Koronie i 20 na Litwie¹¹.

Według Z. Guldona w 1507 r., kiedy to koronacyjne opłacili Żydzi z 54 miast¹², w Polsce istniało 106 skupisk żydowskich, a w końcu XVI w. zarejestrowane zostały 294 miasta, w których mieszkała ludność wyznania mojżeszowego. Opublikowany wówczas przez Z. Guldona artykuł nie zawierał dokumentacji oraz wykazu skupisk i gmin żydowskich¹³.

w XVI–XVIII wieku, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1986, nr 2, s. 249–263; item, *Osadnictwo żydowskie i liczebność Żydów na ziemiach Rzeczypospolitej w okresie przedrozbiorowym*, „Czasy Nowożytne” 1998, t. 4, s. 23–36; Z. Guldon, J. Wijaczka, *Die Zahlenmäßige Stärke der Juden in Polen – Litauen im 16.–18. Jahrhundert*, „Trumah” 1994, t. 4, s. 91–101.

⁶ I. Schiper, *Studia nad stosunkami gospodarczymi Żydów w Polsce podczas średniowiecza*, Lwów 1911, [dalej: I. Schiper, *Studia*, s. 152–155; item, *Rozwój ludności żydowskiej na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, [w:] *Żydzi w Polsce Odrodzonej*, t. 1, Warszawa 1933, s. 25–26. Autor do skupisk żydowskich w Wielkopolsce zaliczył śląski Syców oraz położoną w woj. poznańskim wieś Kopaszewo – wzmianki z lat 1386–1390 dotyczą jednak Żydów z Poznania. Wątpliwości budzą także gminy żydowskie w Gdańsku (1423) i Cerekwicy (1454) w Prusach Krzyżackich.

⁷ E. Feldman, *Do statystyki Żydów w dawnej Polsce*, „Miesięcznik Żydowski” 1933, R. 3, z. 1–2, s. 130–135.

⁸ S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, vol. 16: *Poland–Lithuania 1500–1650*, New York – Philadelphia 1976, [dalej: S. W. Baron, *A Social*], s. 207.

⁹ H. Samsonowicz, *The Jewish Population in Poland during the Middle Ages*, „Dialectics and Humanism” 1989, nr 1, s. 36.

¹⁰ E. Feldman, *Najstarsze wzmianki*, s. 60–72.

¹¹ S. W. Baron, *A Social*, s. 207.

¹² M. Horn, *Najstarszy rejestr osiedli żydowskich w Polsce z 1507 r.* [M. Horn, *Najstarszy rejestr*], „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” [dalej: BŻIH] 1974, z. 3, s. 11–15. W tab. 2 informacje z tego źródła nie są dokumentowane, podawany jest jedynie rok.

¹³ Z. Guldon, *Skupiska żydowskie w miastach polskich*, [w:] *Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich*, t. 2, pod red. K. Pilarczyka i S. Gąsiorowskiego, Kraków 2000, s. 13–25.

W Koronie (w granicach przed unią lubelską o powierzchni 254 914 km²) liczba miast w latach 1500–1600 wzrosła z 706 do 932¹⁴. Natomiast liczba skupisk żydowskich zwiększyła się ze 109 do 297. Na włączonym w 1569 r. do Korony Wołyniu i Podlasiu liczba skupisk żydowskich wzrosła z 8 do 58 (tab. 1). W załączonym zestawieniu skupisk i gmin żydowskich podano źródła i opracowania dotyczące poszczególnych ośrodków (aneks 1).

Można dodać, że w świetle rejestrów pogłównego z lat 1662–1676 Żydzi mieszkali w 423 miastach, a mianowicie w 94 w Małopolsce, 70 w Wielkopolsce, 8 na Mazowszu, 15 na Podlasiu, 138 na Rusi Czerwonej, 79 na Wołyniu i 19 na Podolu¹⁵.

Tab. 1: Liczba skupisk żydowskich w miastach Korony w XV–XVI wieku

Województwo	Powierzchnia km ²	Liczba miast		Liczba miast z Żydami	
		1500	1600	do 1507	XVI w.
Krakowskie	19 635	75	76	9	15
Lubelskie	11 034	19	38	3	20
Sandomierskie	25 727	77	114	4	37
Małopolska	56 396	171	228	16	72
Poznańskie	16 167	71	68	13	29
Kaliskie	16 523	98	90	16	27
Sieradzkie	11 690	39	45	3	6
Łęczyckie	4378	31	30	2	6
Brzesko-Kujawskie	3277	15	14	2	4
Inowrocławskie	2925	11	10	4	6
Ziemia Dobrzyńska	2952	7	7	2	3
Wielkopolska	57 912	272	264	42	82

¹⁴ R. Szczygieł, *Lokacje miast w Polsce XVI wieku*, Lublin 1989, [dalej: R. Szczygieł, *Lokacje*], s. 99.

¹⁵ Z. Guldon, W. Kowalski, *Ludność żydowska w miastach polskich w II połowie XVIII wieku*, [w:] *Ojczyzna bliższa i dalsza*, pod red. J. Chrobaczyńskiego, A. Jureczki i M. Śliwy, Kraków 1993, tab. 4, s. 493.

Mazowieckie	23 016	46	66	10	12
Płockie	4304	11	16	4	5
Rawskie	6173	19	23	5	6
Mazowsze	33 493	76	105	19	23
Bełskie	9 167	12	25	6	21
Ruskie	55 247	101	193	24	80
Ruś Czerwona	64 414	113	218	30	101
Podolskie	18 792	26	69	2	15
Chełmińskie	4654	14	14	–	3
Pomorskie	12 907	16	16	–	1
Malborskie	2096	6	6	–	–
Warmia	4250	12	12	–	–
Prusy Królewskie z Warmią	23 907	48	48	–	4
Razem	254 914	706	932	109	297
Wołyń	39 786	–	115a	5	38
Podlasie	12 525	13	25b	3	20
Ogółem	307 225	–	1072	117	355

a) Dla Wołynia liczba miast z 1629 r.

b) Rejestr poborowy z 1580 r. wymienia 26 miast; *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 6, cz. 2, wyd. A. Jabłonowski, [w:] *Źródła dziejowe*, t. 17, cz. 2, Warszawa 1909, s. 53. Według S. Alexandrowicza, *Powstanie i rozwój miast województwa podlaskiego (XV w. – I połowa XVII w.)*, „Acta Baltico-Slavica” 1964, t. 1, s. 140, do 1500 r. powstało 13 miast, a w latach 1501–1550 kolejnych 12. W 2. połowie XVI w. nie lokowano miast.

Aneks:
Skupiska żydowskie w Polsce do końca XVI wieku

Skupiska żydowskie w miastach woj. sandomierskiego w XIII–XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Adamów	1539	szlachecka	1569 – 7 zł pogłównego od 3 ubogich Żydów z żonami i dziećmi
2	Bobrowniki	1485	szlachecka	1576 – 2 zł pogłównego
3	Chęciny	1325	królewska	1553 – wzmianka o Żydach; 1564 – 4 „gospodarzy, co sobie w mieście domy najmują” i 2 „co komorą w nich mieszkają”; 1565 – zakaz budowy bóżnicy; 1573 – 8 zł pogłównego; 1581 – ograniczenie liczby domów żydowskich do 2; 1597 – potwierdzenie zakazu utrzymania bóżnicy; 1600 – murowana bóżnica w Chęcinach.
4	Ciepielów (Grzymałów)	1548	szlachecka	1576 – 3 zł pogłównego; 1577 – 4 zł pogłównego
5	Iwaniska	1. poł. XVI w.	szlachecka	1577 – 6 zł pogłównego; 1578 – 11 zł pogłównego od 17 osób; 1629 – bóżnica
6	Janowiec	1537	szlachecka	1553 – wzmianka o Żydach; 1576-1577 – 8 zł pogłównego; 1580 – Andrzej Firlej zezwolił na budowę bóżnicy
7	Kozienice	1549	królewska	1596 – 2 Żydzi „co domy najmują” płacili po 2 zł czynszu
8	Kurozwęki	1400	szlachecka	1581 – 2 famuli Iudeorum
9	Mielec	1470	szlachecka	1573 – za aprobatą Mikołaja Mieleckiego osiedlili się w mieście Izrael, Mojżesz i Jochym
10	Nowe Miasto Korczyn	1258	królewska	1530 – Żyd Szymon; 1569 – bóżnica; 1573 – 8 złp pogłównego; 1576 – 10 zł pogłównego „od Żydów względem ich ubóstwa”; 1585 – zgoda władz miejskich na posiadanie 4 domów i bóżnicy
11	Opatowiec	1271	kościelna	1578 – 6 zł pogłównego

12	Opatów	1278	szlachecka	1538 – 4 rodziny żyd.; 1571 – potwierdzenie praw Żydów do szynkowania wina i innych trunków oraz sprzedaży towarów w swych domach oraz kramnicach w rynku (<i>Jewish Privileges in the Polish Commonwealth</i> [dalej: <i>Jewish Privileges</i>], vol. 2, wyd. J. Goldberg, „Jerusalem” 2001, nr 100); 1577 – 45 zł pogłównego; 1578 – 80 zł pogłównego
13	Opoczno	1347	królewska	1496 – Żyd Hozer z Opoczna w Krakowie („Żydzi w średniowiecznym Krakowie”, nr 975); 1501 – Żyd Ozar z Opoczna dzierzawcą cła w Rawie; 1588 – nakaz opuszczenia miasta
14	Ostiek	1430	królewska	1577 – 2 zł 15 gr pogłównego
15	Pacanów	1265	szlachecka	1576 – 9 zł pogłównego; 1578 – 16 zł pogłównego od 19 Żydów
16	Pilzno	1354	królewska	1564 – 3 gospodarzy i 2 komorników żyd.; 1576 – 6 zł pogłównego „od Żydów, którzy niedawno się przyprowadzili”; 1577 – 9 zł pogłównego; 1577 – Stefan Batory zatwierdził przywilej <i>de non tolerandis Iudaeis</i>
17	Pińczów	1428	szlachecka	1576 – 10 zł „od Żydów względem ubóstwa”; 1594 – Zygmunt Myszkowski zezwala Żydom w P. kupić plac „ku zbudowaniu bóżnicy” oraz zajmować się handlem, rzeźnictwem i pożyczkami pod zastaw („ <i>Jewish Privileges</i> ”, vol. 2, nr 104(1)).
18	Polaniec	1264	królewska	1564 – 3 służących u Żydów; 1578 – 4 zł pogłównego
19	Przedław	1419	szlachecka	1594 – Żyd Mojżesz z żoną Reginą sprzedali dom bednarzowi Marcinowi
20	Przedbórz	1333–1370	królewska	1593 – Żyd Mojżesz; 1595 – Zygmunt II zakazał mieszczanom sprzedawać domy i place Żydom
21	Radom	1360	królewska	1567 – 1568 <i>platea Iudaeorum</i>
22	Raków	1567	szlachecka	1589 – wzmianka o Żydach; 1606 – bóżnica

23	Ropczyce	1362	królewska	1564 – 4 gospodarzy żyd. na terenie wójtostwa; 1576 – 1 zł pogłównego
24	Rudnik	1552	szlachecka	1578 – 6 zł pogłównego
25	Sandomierz	1286	królewska	1367 – Żydzi z Sandomierza, Krakowa i Lwowa wystąpili do króla o potwierdzenie przywilejów; 1394 – Żyd Cziro z S. („Żydzi w średniowiecznym Krakowie”, nr 111); 1418 – bóżni- ca; około 1470 – kirkut; 1507 – 24 zł koronacyjnego; 1538 – 10 rodzin żyd.; 1550 – 40 Żydów (M. Bałaban, <i>Historia żydów w Krakowie i na Kazimierzu 1304–1868</i> , [dalej: M. Bałaban, <i>Hi- storia żydów w Krakowie</i>], t. 1: 1304–1655, Kraków 1931, s. 390); 1578 – 40 zł pogłównego
26	Siemno	1421	szlachecka	1576 – 2 zł pogłównego; 1577 – Iudaei pauperes zapłacili 1 zł 9 gr pogłównego
27	Solec	1333–1370	królewska	1517 – Abraham Józefowicz posesorem wójtostwa; 1417–1683 – miasto zamknięte dla osadnictwa żydowskiego
28	Staszów	1525	szlachecka	1577 – 3 zł pogłównego; 1578 – 6 zł pogłównego
29	Stężycza	1386	królewska	1580 – Stefan Batory potwierdził przywilej <i>de non tolerandis Iudaeis</i>
30	Stopnica	1367	królewska	1567 – zakaz osiedlania się w rynku i wyszynku trunków; 1573 – 5 zł pogłównego; 1578 – 25 zł pogłównego
31	Szydłów	1329	królewska	1470 – kirkut; 1564 – 14 gospodarzy żyd. i bóżnica; 1573 – 19 zł pogłównego; 1576 – 20 zł pogłównego
32	Szydłowiec	1401	szlachecka	1584 – Żyd Przasnisz
33	Tarłów	1550	szlachecka	1577 – 1 zł 9 gr pogłównego od 2 Żydów; 1578 – 3 zł pogłównego od 4 Żydów
34	Tarnów	1330	szlachecka	1445 – Żyd Kaleph; 1507 – koronacyjne od Żydów z T.; 1577 – 6 zł pogłównego; 1581 – kir- kut

35	Wiślica	1345	królewska	1514 – rajcy usilowali wygnać Żydów z miasta, ale interweniował król Zygmunt Stary; 1542 – król nakazał wypędzić Żydów z miasta oraz zburzyć bożnicę; 1545 – mieszczanie wyrazili zgodę na zamieszkanie Żydów w mieście i budowę bożnicy; 1566 – Zygmunt August wyraził zgodę na zamieszkanie 3 Żydów poza murami miejskimi; 1578 – 6 zł pogłównego
36	Wojcieszków	1540	szlachecka	1576 – 4 zł pogłównego
37	Zwoleń	1425	królewska	1532 – Żyd Jaruzel płacił czynsz z domu; 1576 – 12 zł pogłównego; 1578 – Stefan Batory wyraził zgodę na posiadanie przez Żydów 10 domów; 1591 – w potwierdzeniu przywileju z 1578 r. mowa jest o bożnicy

Lit.: E. Feldman, *Do statystyki Żydów w dawnej Polsce* (j. żyd.), „Miesięcznik Żydowski” 1933, R. 3, z. 1–2, [dalej: E. Feldman, *Do statystyki*], s. 66; Z. Guldón, K. Krzysztanek, *Łudność żydowska w miastach lewobrzeżnej części województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku. Studium osadniczo-demograficzne*, Kielce 1990; Z. Guldón, J. Muszyńska, *Żydzi i Szkoci w Chęcinach w XVI–XVIII wieku*, [w:] *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI–XX wieku*, pod red. S. Wiecha, Kielce 1997, s. 10–11; J. Muszyńska, *Żydzi w miastach województwa sandomierskiego i lubelskiego w XVIII wieku*, Kielce 1998.

Skupiska żydowskie w miastach woj. lubelskiego w XV–XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bełżyce	1417	szlachecka	1578 – wzmianka o Żydach
2	Budzyń	1531	szlachecka	1537 – Żyd Lewek
3	Bychawa	1537	szlachecka	1578 – wzmianka o Żydach
4	Czemierniki	1509	szlachecka	1597 – wzmianka o Żydach
5	Kamionka	1450-1458	szlachecka	1525 – Żyd Jakub

6	Kazimierz Dolny	1370	królewska	1507 – koronacyjne od Żydów z K.; 1509 – Żydzi płacili 7 zł 17 gr na rzecz zamku
7	Kock	1417	szlachecka	1536 – Żyd Izaak
8	Końskowola	1532	szlachecka	1566 – Żyd Marek
9	Kraśnik	1377	szlachecka	1531 – Żydzi Mojżesz i Salomon; 1584 – Aleksander Slucki zezwolił Żydom na osiedlanie się w mieście
10	Kurów	1431–1442	szlachecka	1531 – Anna i Jacuchowa z K.; 1549 – przywilej dla Żydów z K.
11	Lubartów	1543	szlachecka	1567 – wzmianka o Żydach
12	Lublin	1317	królewska	XIV w. – powstała dzielnica żydowska na północ od miasta; 1507 – 75 zł koronacyjnego od Żydów z Lublina i Kazimierza Dolnego; 1510 – 7 domów żydowskich; 1550 – 512 Żydów w 42 domach; 1578 – 500 zł pogłównego (S. Wojciechowski, <i>Gmina żydowska w Lublinie w XVI wieku</i> , aBZIH ^o 1952, nr 2, s. 204–212; M. Bałaban, <i>Żydowskie miasto w Lublinie</i> , Warszawa 1991; R. Szczygiel, <i>Ugoda Żydów lubelskich z gminą miejską w sprawie udziału w życiu gospodarczym miasta z 1555 roku</i> , [w:] <i>Żydzi wśród chrześcijan w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej</i> , pod red. W. Kowalskiego i J. Muszyńskiej, Kielce 1996, s. 43–50).
13	Łęczna	1467	szlachecka	1501 – Żydówka z Łęcznej
14	Łuków	1403	królewska	1533 – Żyd Mojżesz; 1552 – 7 rodzin żydowskich; 1564 – 40 zł pogłównego
15	Opole (Lubelskie)	1418	szlachecka	1537 – Izaak, Jakub, Józef i Ryska zakupili nieruchomości w Opolu; 1578 – pogłowne zapłaciło 3 Żydów
16	Ostrów	1548	królewska	1565 – 3 gospodarzy żydowskich

17	Parczew	1401	królewska	1525 – Żyd Boruch; 1564 – król wyraził zgodę na przejście przez miasto domów żydowskich pod warunkiem płacenia należnego od Żydów czynszu; 1564 – 68 zł pogłównego należnego od 10 domów żydowskich, dom szkolnika i 7 komorników żydowskich; 1593 – Żydzi zakupili ogród i grunt miejski na placę pod budowę domów
18	Urzędów	1405	królewska	1536 – Żyd Dawid Płaczek; 1566 – przywilej <i>de non tolerandis Iudaetis</i>
19	Wysokie	1413	szlachecka	1536 – Żyd Szochno
20	Zaklików	1565	szlachecka	1578 – wzmianka o Żydach

Lit.: *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 3, Warszawa 1983; J. Muszyńska, *Żydzi w miastach województwa sandomierskiego i lubelskiego w XVIII wieku*, Kielce 1998, roz. 3 i tab. 49.

Skupiska żydowskie w miastach woj. krakowskiego w XIII–XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Będzin	1358	królewska	1563–1564 – pogłowne od Żydów z B.; 1583 – przywilej dla Żydów (<i>Jewish Privileges</i> , Jerusalem 1985, nr 1)
2	Bobowa	1339	szlachecka	1543 – Michał Żyd z B.; 1555 – Józef Żyd z B.
3	Bochnia	1253	królewska	1407 – Żyd Jan; (1408–1417 Jan, ochrzczony Żyd z Bochni. (SHGWK I/1, s. 153); 1487 – ulica żydowska; 1539–1593 – prawo miejskie uzyskało 6 Żydów; 1569 – 15 domów żydowskich (F. Kiryk, <i>Z dziejów Żydów w Bochni</i> , Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego (BŻIH) 1980, nr 2–3, s. 23–30)
4	Dobczyce	a. 1310	królewska	1563 – 2 zł pogłównego (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK) I 93, k. 442)

5	Jasło	1366	królewska	1262 – zakaz sprowadzania Żydów (SGHWK 2/2, s. 254); 1468 – Żyd Jonas (I. Schiper, <i>Studia nad stosunkami gospodarczymi Żydów w Polsce podczas średniowiecza</i> , Lwów 1911, s. 153); 1565 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 66)
6	Kazimierz	1335	królewska	1386 – wzmianka o Żydach (S. Kutrzeba, <i>Ludność i majątek Kazimierza w końcu XIV stulecia</i> , „Rocznik Krakowski” 1900, t. 3, s. 190); 1507 – 300 zł koronacyjnego od Żydów z Kazimierza i Tarnowa; 1571–1500 zł pogłównego od Żydów z Kazimierza i 111 zł od Żydów kleparskich (M. Balaban, <i>Historia Żydów w Krakowie</i> , s. 390); 1578 – 1500 zł pogłównego od 2060 głów żydowskich (A. Pawiński, <i>Skarbowości w Polsce i jej dzieje za Stefana Batorego</i> , Warszawa 1881 (=Żródła Dziejowe (dalej: ŻD), t. 8, s. 177)
7	Kraków		królewska	1173–1177 – wg W. Kadłubka istniało skupisko żydowskie; 1304 – ulica Żydowska (R. Grodecki, <i>Dzieje Żydów do końca XIV w.</i> , [w:] <i>item, Polska Piastowska</i> , Warszawa 1969, [dalej: R. Grodecki, <i>Dzieje Żydów</i>], s. 619–621; H. Zaremska, <i>Jewish Street (Platea Iudearum) in Cracow: the 14th – the First Half of the 15th C.</i> , „Acta Poloniae Historica” 2001, t. 83, s. 27–56); 1403–1405 Heliasz i Osman Żydzi z Krakowa pozywają Mikkoasza z Małoszowa o dług (SHGWK, cz. 4, z. 1, s. 60); 1407 – oskarżenie Żydów o zamordowanie dziecka chrześcijańskiego (Z. Guldon, J. Wijaczka, <i>Procesy o mordy i rytualne w Polsce w XVI–XVIII wieku</i> , Kielce 1995, [dalej: Z. Guldon, J. Wijaczka, <i>Procesy o mordy i rytualne w Polsce w XVI–XVIII wieku</i> , Kielce 1995, [dalej: Z. Guldon, J. Wijaczka, <i>Procesy o mordy i rytualne w Polsce w XVI–XVIII wieku</i> , Kielce 1995, [dalej: Z. Guldon, J. Wijaczka, <i>Procesy o mordy i rytualne w Polsce w XVI–XVIII wieku</i> , Warszawa 1999, s. 155–165]; 1495 – usunięcie Żydów z Krakowa na Kazimierz (B. Wyrozumski, <i>Czy Jan Olbracht wygnał Żydów z Krakowa?</i> , „Rocznik Krakowski” 1993, t. 59, s. 5–11)
8	Lanckorona	1361	królewska	1581 – Żyd Marko ma jatkę rzeźniczą (SHGWK, cz. 3/2, s. 423)
9	Lelów		królewska	1547 – 6 rodzin żydowskich (F. Kiryk, F. Leśniak, <i>Skupiska żydowskie w miastach małopolskich do końca XVI wieku</i> , [w:] <i>Żydzi w Małopolsce</i> , pod red. F. Kiryka, Przemysł 1991, s. 25); 1563 – 18 zł pogłównego (ASK I 93, k. 442); 1564 – „Przed pogorzeniem było ich kilkadziesiąt, a teraz ich jeno 6” (<i>Lustracja województwa krakowskiego 1564</i> , wyd. J. Malecki, Warszawa 1964, [dalej: <i>Lustracja woj. krak.</i>], cz. 2, s. 43)
10	Nowy Sącz	1292	królewska	1469 – Żyd Abraham (I. Schiper, <i>Studia</i> , s. 153); 1503 – dr Abraham (Sz. Morawski, <i>Sąddeczynna za Jagellonów</i> , Kraków 1865, s. 366)
11	Olkusz	1333–1370	królewska	a. 1317 – <i>curie due Judeorum</i> ; Żydów miała usunąć z miasta Elżbieta Łokietkówna; 1563 – 55 zł pogłównego (ASK I 93, k. 196); 1554 – „jest Żydów gospodarzów 12, którzy mieszczą w Olkuszku ab annis circiter 30” (<i>Lustracja woj. krak.</i> , s. 50)

12	Oświęcim	1272	królewska	1563 – skarga mieszczan na nadmierny napływ Żydów (<i>Dyplomatariusz dotyczący Żydów w dawnej Polsce na źródłach archiwalnych osnuty</i> (1388–1782), wyd. M. Bersohn, Warszawa 1910, [dalej: <i>Dyplomatariusz</i>], nr 87); 1564 – 5 Żydów (<i>Lustracja woj. krak.</i> , cz. 1, s. 230); 1588 – kupno domu i gruntu pod synagogę i cmentarz (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 196)
13	Pilica	1373–1394	szlachecka	1389 i 1400 sprawy sądowe o długi zaciągnięte u Żydów miały Jadwiga i jej córka Elżbieta; 1581 – bp Piotr Myszkowski skarżył Żydów o nabycie i znieważenie hostii, ale zostali oni uwolnieni od tego zarzutu (H. Błażkiewicz, <i>Pilica. Zarys dziejów miejscowości</i> , Kraków 1992, s. 84)
14	Skawina	1364	królewska	1373 – Żyd Smoył miał hereditates w S. (<i>Żydzi w średnio-wiecznym Krakowie</i> , nr 67, 68).
14	Sławków		kościelna	1543 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 66)
15	Uście Solne	1360	królewska	1566 – przywilej <i>de non tolerandis Judaeis</i> ; 1610 – usunięcie Żydów z miasta (<i>Z. Daszyńska-Golińska</i> , <i>Uście Solne</i> , Kraków 1906, s. 120-121)
16	Zator	1292	królewska	1429 – wzmianka o Żydach (I. Schiper, <i>Studia</i> , s. 153)

Lit.: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średnio-wieczu*, [dalej: SHGWK]. cz. 1, z. 1: A – Borek, oprac. Z. Leszczyńska-Skrętowa i F. Sikora, Wrocław 1980; cz. 1, z. 2: Borek – Ciecierzyn, oprac. Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, J. Wiśniewski, przy współpracy J. Labreschka, Wrocław 1985; cz. 1, z. 3: Ciecierzyn – Dubie, oprac. J. Labreschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, Wrocław 1985; cz. 1, z. 4: Dubie-Górka, oprac. J. Labreschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, J. Wiśniewski, Wrocław 1986; cz. 2, z. 1: *Górka – Isepek*, oprac. S. Chmielewski, K. Górską-Gołąska, J. Lucziński, Wrocław 1989; cz. 2: *Górka – Korzystki*, pod red. A. Gąsiorowskiego i F. Sikory, Wrocław 1989–1991, Kraków 1993; cz. 3, z. 1: *Koskowice – Krzepice*, pod red. F. Sikory, Kraków 1994; cz. 3, z. 2: *Krzepice – Lasosice*, pod red. F. Sikory, Kraków 1997; cz. 3, z. 3: *Lasosice – Łaganów*, pod red. F. Sikory, Kraków 2000; cz. 3, z. 4: *Łaganów – Łyszkowice*, pod red. F. Sikory, Kraków 2003; cz. 4, z. 1: *Machnowka – Mazurówka Wola*, pod red. W. Bukowskiego, Kraków 2006; D. Molenda, *Ludność żydowska w Olkusu w okresie przedrozbiorowym (XIV–XVIII w.)*, BŻIH 1980, nr 4, s. 4–6; F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII–XVI w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985; F. Kiryk, F. Leśniak, *Skupiska żydowskie w miastach małopolskich do końca XVI wieku*, [w:] *Żydzi w Małopolsce*, pod red. F. Kiryka, Przemysł 1991, s. 20–25.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. wołyńskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bazalia	-	1582 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , 71)
2	Beresko	szlachecka	1569 – 4 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282v)
3	Beresteczko	szlachecka	1505 – mytnik (<i>Dyplomatiariusz</i> , nr 45); 1569 – 20 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1577–1578 – 15 zł pogłównego (ibidem, k. 390; <i>ŻD</i> 19, s. 64)
4	Chorzewo	-	1569 – 5 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282)
5	Czartorysk	szlachecka	1577 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 71); 1578 – 5 zł pogłównego (ASK I 31, k. 390)
6	Horochów	szlachecka	1536 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 71); 1569 – pogłównne (ASK I 31, k. 282v)
7	Jampol (Januszpol)	szlachecka	1569 – pogłównne płacone z Ostrogiem (ASK I 31, k. 282)
8	Kamień Koszerski	szlachecka	1569 – 4 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1578 – 6 zł pogłównego (ibidem, k. 413)
9	Klewań	szlachecka	1578 – 5 zł pogłównego (ASK I 31, k. 390)
10	Korzec	szlachecka	1569 – 20 zł pogłównego z K. i Międzyrzecza (ASK I 31, k. 282); 1578 – 14 zł pogłównego z K. i Międzyrzecza (ibidem, k. 390)
11	Kowel	królewska	1525 – Aaron z K. (Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: AP Lublin], <i>Księgi grodzkie lubelskie, Inscriptiones</i> , sygn. 1, k. 504v); 1547 – Żydzi od domu mieli płacić 1 czerwoną zł czynszu (Archiv Jugo-Zapadnoj Rossii, [dalej: AIZR], cz. 5, t. 1, Kijów 1869, s. 50); 1556 – Bona poleciła staroście, aby „onym Żydom kowelskim, którzy na rynku domy swoje mają, rozkazał, żeby oni te domy swe w ulice żydowskie, gdzie inisi Żydowie mieszkają, przeniesli” (ibidem, s. 56-57); 1577 – 45 zł pogłównego (<i>ŻD</i> 19, s. 77)

12	Krupa	szlachecka	1569 – 3 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282)
13	Krzemieniec	królewska	1438 – wzmianka o Żydach (AJuZR, cz. 5, t. 1, s. 3); 1569 – 106 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1577 – 100 zł pogłównego (ŻD 19, s. 64)
14	Litowiec	królewska	1569 – 3 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282v); 1578 – 6 zł pogłównego (ibidem, k. 413)
15	Łokacze	szlachecka	1569 – 13 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282v); 1578 – 18 zł pogłównego (ibidem, k. 413)
16	Łuck	królewska	1409 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 71); 1416 – Jakub Żyd („Żydzi w średnio-wiecznym Krakowie”, nr 765); 1497 – <i>loca videlicet deserta Iudeorum</i> (AJuZR, cz. 5, t. 1, s. 14); 1570 – 110 zł pogłównego od Żydów i 70 zł od Karaimów (ASK I 31, k. 164); 1577- 76 zł pogłównego od Żydów i 40 zł od Karaimów (ŻD 19, s. 64)
17	Międzyrzec Korecki	szlachecka	1569 – pogłównie od Żydów z Korca i Międzyrzecza. (ASK I 31, k. 282); 1577 – 10 zł pogłównego (ŻD 19, s. 64)
18	Milatyn	szlachecka	5 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282v)
19	Murawica	szlachecka	1569 – 7 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1577 – 15 zł pogłównego (ŻD 19, s. 64)
20	Niesuchoże	szlachecka	1569 – 4 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1578 – 10 zł pogłównego (ibidem, k. 413) –
21	Ołyka	szlachecka	1577 – 8 zł pogłównego (ŻD 19, s. 64)
22	Ostropol	–	1582 wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 71)
23	Ostróg	szlachecka	1447 – Żyd Juda z O. (Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie, t. 14, Lwów 1889, nr 1881); 1569 – 100 zł pogłównego z Ostrotoga, Równego, Jampola i Żornowna (ASK I 31, k. 282)
24	Poryck	szlachecka	1569 – 5 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1578 – 6 zł pogłównego (ibidem, k. 413)

25	Radziwiłów	szlachecka	1569 – 7 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282v)
26	Równe	szlachecka	1569 – pogłówne z Ostrogiem, Jampolem i Żornownem (ASK I 31, k. 282)
27	Sokal	szlachecka	1569 – 6 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282v); 1578 – 10 zł pogłównego (ibidem, k. 390)
28	Stepań	szlachecka	1569 – 19 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1577 – 12 zł pogłównego (ŻD 19, s. 64)
29	Świniuchy	królewska	1569 – 10 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1577 – 18 zł pogłównego (ŻD 19, s. 77)
30	Targowica	szlachecka	6 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282)
31	Testuchów	szlachecka	1569 – 2 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282)
32	Torzyn	kościelna	1569 – 7 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282v); 1577 – 5 zł pogłównego (ŻD 19, s. 64)
33	Turzysk	szlachecka	1569 – 15 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1577 – 13 zł pogłównego (ŻD 19, s. 77)
34	Włodzimierz	królewska	1419 – celnik Stosz (AP Lublin, Księgi ziemskie lubelskie, sygn. 10, k. 281); 1569 – 150 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282); 1577 – 150 zł pogłównego (ŻD 19, s. 77)
35	Wolczyńska	–	1582 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 72)
36	Zasław	szlachecka	1569 – 15 zł pogłównego (ASK I 31, k. 282)
37	Zbaraż	szlachecka	1578 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 71)
38	Żornowno	szlachecka	1569 – pogłówne z Ostrogiem i Jampolem (ASK I 31, k. 282)

Lit.: Z. Guldon, *Żydzi na Podolu i Wołyniu po zniszczeniach z połowy XVII wieku*, [w:] *tenże, Żydzi i Szkoci w Polsce w XVI–XVIII wieku*, Kielce 1990, s. 109–125; Z. Guldon, J. Wijaczka, *Żydzi i chrześcijanie na Wołyniu w XVI–XVIII wieku*, „*Nasza Przyszłość*” 1993, t. 80, s. 225–248.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. podolskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bar	1453, 1538–1540 (relokacja)	królewska	1550 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 70); 1556 – władze miejskie zagwarantowały Żydom prawo dziedzicznego posiadania <i>numerum domorum, quem ab antiquo in hunc usque diem obtinent</i> (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 70); 1565 – 22 domy żydowskie w mieście polskim (AluZR, cz. 7, t. 2, s. 129); 1578 – 160 żydów opodatkowanych i 54 zwolnionych od podatku (ŻD 19, s. 236)
2	Chmielnik	1448	królewska	1565 – 5 gospodarzy żydowskich (<i>Lustracja województw ruskiego, podolskiego i bełskiego 1564–1565</i> , cz. 1, wyd. K. Chłapowski i H. Żytkowicz, Warszawa – Łódź 1992 [<i>Lustracja woj. ruskiego</i>], s. 166); 1573 – 16 zł pogłównego (ASK I 31, k. 422v); 1577 – 10 zł pogłównego (ibidem, k. 426)
3	Czemerowce	–	–	1578 – 2 Żydów opodatkowanych i 2 nieopodatkowanych (ŻD 19, s. 240)
4	Husiatyn	1552	szlachecka	1578 – 4 Żydów opodatkowanych i 1 nieopodatkowany (ŻD 19, s. 238)
5	Jazłowiec	–	–	1578 – 20 Żydów opodatkowanych i 6 nieopodatkowanych (ŻD 19, s. 238)
6	Kamieniec	1373	królewska	1447, 1543, 1598 – przywilej de non tolerandis Judaeis (I. Kamanin, <i>Statističeskija dannija o evrejach v Južno-Zapadnom krae vo vtoroj polovine prošlogo veka (1765–1791g.)</i> , AluZR, cz. 5, t. 2, Kiev 1890, s. 12); 1465 – Żyd Natko dzierżawił cło w Kamieńcu (AGZ, t. 19, Lwów 1906, nr 2820)
7	Latyczów	1453	królewska	1581 – opłata stacyjna od Żydów w L. (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 186)
8	Międzyboż	–	szlachecka	1500 – Żyd Paltek z M. (AGZ, t. 15, nr 3093); 1547 – Zygmunt I na prośbę Mikołaja z Sieniewy, wojewody bełskiego zabrania wybierać <i>tributa et thelonea censusque</i> od Żydów z M. („Je wish Privileges”, vol. 2, nr 91); 1571 – w połowie miasta 35 rodzin żydowskich (L. Białkowski, <i>Podole w XVI wieku. Rysy społeczne i gospodarcze</i> , Warszawa 1920, [dalej: L. Białkowski, <i>Podole</i>], s. 9, 179–180); 1573, 1576, 1577 – 40 zł pogłównego (ASK I 31, k. 422, 424v, 426v); 1578 – 230 Żydów opodatkowanych i 12 zwolnionych od podatku (ŻD 19, s. 237)

9	Orynin	1506	szlachecka	1582 – Dawid arendarz (L. Białkowski, Podole, s. 110)
10	Probuźna	1565	szlachecka	1569 – 8 zł pogłównego (ASK I 45, k. 349)
11	Satanów	–	–	1565 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 70); 1573 – 16 zł pogłównego (ASK I 31, k. 421v); 1578 – 80 Żydów opodatkowanych i 11 nieopodatkowanych (ŻD 19, s. 238)
12	Sidorów	1547	szlachecka	1578 – 6 Żydów opodatkowanych i 3 zwolnionych od płacenia podatku (ŻD 19, s. 238)
13	Sieniawa Stara	1543	szlachecka	1571 – w połowie miasta 19 rodzin żydowskich (L. Białkowski, Podole, s. 9, 180)
14	Skala	1518 (relokacja)	–	1526 – Żyd Valko alias Kopel (L. Białkowski, Podole, s. 110); 1552 – 4 rodziny żydowskie (ASK I 45, k. 173); 1563 – pogłówno od 31 Żydów (ibidem, k. 432v); 1573 – 15 zł pogłównego (ASK I 31, k. 421v)
15	Szarawka	1510	królewska	1550 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 71; 1565 – 5 gospodarzy żydowskich (<i>Lustracja woj. ruskiego</i> , s. 210); 1570 – pogłówno od 10 Żydów (ASK I 45, k. 325v); 1578 – pogłówno od 9 Żydów (ŻD 19, s. 237)
16	Zinków	–	szlachecka	1525 – wzmianka o Żydach (<i>Dokumenty k' istorii polskich i litovskich evreev</i> (1364–1569), wyd. S. A. Bersadskij, Petresburg 1903, nr 132); 1577 – 20 zł pogłównego (ASK I 31, k. 426); 1578 – 9 Żydów opodatkowanych i 4 zwolnionych od płacenia podatku (ŻD 19, s. 236)

Skupiska żydowskie w miastach woj. ruskiego w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bircza	1464	szlachecka	1577 – 2 zł pogłównego
2	Brody	1584	szlachecka	1587 – Żyd Abram kupił winnicę (gorzelnię) (Z. Guldon, <i>Żydzi i Szkoła w Polsce w XVI–XVIII wieku</i> , Kielce 1990, s. 83)

3	Bruchnal	1447	szlachecka	1567 – 1 zł pogłównego
4	Brzezany	1530	szlachecka	1564 – 6 zł pogłównego
5	Buczacz	1379	szlachecka	1500, 1564 – 30 zł pogłównego; 1577 – 40 zł pogłównego
6	Chełm	1392	królewska	1442; 1507 – 20 zł koronacyjny; 1550 – 341 Żydów (M. Bałaban, <i>Historia Żydów</i> , t. 1, s. 390); 1563 – 250 zł pogłównego
7	Chyrow	1528	szlachecka	1544
8	Dobromil	1559	szlachecka	1566 („Jewish Privileges”, vol. 1, s. 83–84)
9	Dolina	1431	królewska	1472
10	Drohobycz	1392	królewska	1404; 1567 – 4 zł pogłównego; 1578 – przywilej <i>de non tolerandis Judaeis</i>
11	Dynów	1489	szlachecka	1552; 1563 – 3 zł pogłównego
12	Gliniany	1397	królewska	1474
13	Gologóry	1461	szlachecka	1461; 1563 – 27 zł pogłównego
14	Gródek	1213	królewska	1444–1445
15	Halicz	1138	królewska	1436–1438; 1550 – 222 Żydów i 141 Karaimów (M. Bałaban, <i>Historia Żydów</i> , t. 1, s. 420); 1564 – 30 zł pogłównego; 1564 – 29 „domowników” i 13 komorników żydowskich (<i>Lustracja woj. ruskiego</i> , s. 257)
16	Hrubieszów	1400	królewska	1440; 1564 – 10 zł pogłównego; 1564–1565 – 5 domów żydowskich (<i>Lustracja woj. ruskiego</i> , s. 96)

17	Jarostaw	1375	szlachecka	1464; 1563 – 13 zł pogłównego; 1550 – 13 Żydów w 4 domach (M. Balaban, <i>Historia Żydów</i> , t. 1, s. 420); 1571 – zakaz osiedlania się za wyjątkiem 2 domów (J. Motylewicz, <i>Żydzi w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku</i> , [dalej; J. Motylewicz, <i>Żydzi w miastach</i>], [w:] <i>Żydzi w Małopolsce</i> , pod red. F. Kiryka, Przemysł 1991, s. 117)
18	Jaryczów	1563	szlachecka	1577 – 25 zł pogłównego
19	Jawornik	1472	szlachecka	1590
20	Jaworów	1408	królewska	1538; 1564 – 13 zł pogłównego
21	Katusz	1534	królewska	1564–1565
22	Kamionka Strumiłowska	1448	królewska	1454; 1563 – 10 zł pogłównego
23	Kamionki	1563	królewska	1570
24	Kańczuga	1441	szlachecka	1597
25	Kołomyja	1240	królewska	1563 – 20 zł pogłównego; 1570 – lustratorzy postanawiają, że Żydzi w rynku nie mają mieć bożnicy „dla ich wołania i trąbienia <i>in scandalum religionis christianae</i> ”; Urząd starościński i miejski miał „wydać miejsce postronne, słuszne ku zbudowaniu bożnicy”; 1576 i 1599 potwierdzenia praw Żydów w K. przez Stefana Batorego i Zygmunta III („Jewish Privileges”, vol. 2, nr 81); 1577 – 90 zł pogłównego
26	Komarno	1473	szlachecka	1550; 1563 – 24 zł pogłównego
27	Krasnobród	1572	szlachecka	1577
28	Krasnystaw	1394	królewska	1453 – Żyd Abraham (AP Lublin, <i>Terrestria Lubl.</i> 4, k. 123–123v); 1554 – zakaz mieszkania (W. Cwiłk, <i>Ludność żydowska w miastach królewskich Lubelszczyzny w II połowie XVIII w.</i> , BŻIH 1966, nr 59, s. 30)

29	Krosno	1367	królewska	1426-27 – Żyd Jochim; 1569 – zakaz zamieszkania (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 115); 1587 Żyd dzierzawcą młyna
30	Kryłów	1523	szlachecka	1536 – Abraham (<i>Księgi grodzkie lubelskie</i> , Decreta, 1, k. 7r)
31	Krzyszów	1640	królewska	1584 – Moszko z Krzeszowa
32	Kulików	1442	szlachecka	1544; 1579 – 7 zł pogłównego
33	Kukizów	1538	szlachecka	1544
34	Kuropatniki	1531	szlachecka	1563 – 8 zł pogłównego
35	Lesko	1469	szlachecka	1563 – 20 zł pogłównego
36	Leżajsk	1397	królewska	1521; 1563 – 20 zł pogłównego
37	Luboml	1287	królewska	1370-1382; 1507 – 20 zł koronacyjnego; 1550- 39 domów i 418 Żydów (M. Bałaban, <i>Historia Żydów</i> , s. 420); 1563 – 150 zł pogłównego
38	Lwów	1255–1259	królewska	1507 – 300 zł koronacyjnego; 1550 – 29 domów w mieście i 52 domy na przedmieściu, 911 Żydów (M. Bałaban, <i>Historia Żydów</i> , t. 1, s. 420); 1578 – 38 domów w mieście i 57 na przedmieściu krakowskim, wówczas też zapłacili 664 zł pogłównego
39	Łańcut	1381	szlachecka	1554 – wzmianka o Żydach; 1563 – gmina; lata 70-te – zakaz osiedlania się (J. Motylewicz, <i>Żydzi w miastach</i> , s. 117; <i>Łańcut. Studia i szkice z dziejów miasta</i> , Rzeszów 1997, s. 15)
40	Maciejów (Maciejowice)	1557	szlachecka	1563
41	Michalce	1439	szlachecka	1579 – 3 zł pogłównego
42	Mościska	1404	królewska	1484 – Michał Zidek z Mościsk, syn ochrzczony Żydówki Barbary („Żydzi w średnio-wiecznym Krakowie”, nr 670); 1567

43	Olesko	1441	szlachecka	1500; 1507 – 16 zł koronacyjnego; 1578 – 108 zł pogłównego
44	Orchówek (Orchów)	1506	szlachecka	1536 – Żyd Karlik (Kgl. Decreta 1, k. 2v)
45	Podhajce	1463	szlachecka	1420; 1578 – 60 zł pogłównego
46	Pruchnik	1436	szlachecka	1563 – 2 zł pogłównego
47	Przemysł	1389	królewska	1 poł. XI w. (?) (<i>Źródła hebrajskie do dziejów Słowian i niektórych innych ludów środkowej i wschodniej Europy</i> , oprac. F. Kupfer i T. Lewicki, Wrocław–Warszawa 1966, s. 37, 41–44); 1578 – 206 zł pogłównego
48	Przewały	1531	królewska	1563 – 9 zł pogłównego
49	Przeworsk	1394	szlachecka	1538; 1563 – 3 zł pogłównego; 1594 – zakaz osiedlania się (J. Motylewicz, <i>Żydzi w miastach</i> , s. 117)
50	Ratno	1440	królewska	1516; 1563 – 60 zł pogłównego
51	Rohatyn	1390	królewska	1530; 1578 – 6 zł pogłównego
52	Rymanów	1376	szlachecka	1563 – 3 zł pogłównego; 1570 – Żyd Abraham
53	Rzeszów	1354	szlachecka	1550; 1599 – zakaz osiedlania się z wyjątkiem 7 domów (J. Motylewicz, <i>Żydzi w miastach</i> , s. 117)
54	Sambor	1390	królewska	1447; 1507 – 15 zł koronacyjnego; 1568 – 17 domów żydowskich w dzielnicy Blich
55	Sambor Stary	1425	królewska	1554; 1563 – 3 zł pogłównego
56	Sanok	1339	królewska	1563 – 1 zł pogłównego

57	Sawin	1456	kościelna	1563	
58	Skierbieszów	1510	kościelna	1548; 1563 – 10 zł pogłównego	
59	Sokołów	1569	szlachecka	1563 – 5 zł pogłównego; 1586 – zakaz osiedlania się (J. Motylewicz, <i>Żydzi w miastach</i> , s. 117)	
60	Stryj	1431	królewska	1563 – 5 zł pogłównego	
61	Szczebrzeszyn	1352	szlachecka	1454 – celnik Lazar (AP Lublin, <i>Terrestria Lublinsia</i> , 4, k. 148); 1507 – 25 zł koronacyjnego; 1563 – 100 zł pogłównego	
62	Śniatyn	1411	królewska	1563 – 10 zł pogłównego; 1579 – 70 zł pogłównego; 1564-65 – 10 Żydów opłaciło czynsz (<i>Lustracja woj. ruskiego</i> , s. 228)	
63	Świerze	1443	szlachecka	1550; 1563 – 14 zł pogłównego	
64	Tarnogóra	1540	królewska	1563 – 2 zł pogłównego	
65	Tarnogród	1567	królewska, a od 1588 szlachecka	1567; 1580 – Stefan Batory nadaje żydom z T. prawo osiedleńcze i wolność zajmowania się handlem („Regesty z Metryki Koronnej do historii Żydów w Polsce (1574–1586)”, wyd. J. Morgensztern, BZIH 1963, nr 47–48, [dalej: Regesty z Metryki Koronnej], poz. 44); 1594 – zakaz osiedlania się za wyjątkiem 2 domów (J. Motylewicz, <i>Żydzi w miastach</i> , s. 117)	
66	Tarnopol	1540	szlachecka	1550; 1565 – 23 zł pogłównego	
67	Tłumacz	1213	królewska	1592	
68	Trembowla	1097	królewska	1539; 1563 – 20 zł pogłównego	
69	Turobin	1420	szlachecka	1530 – 1531; 1563 – 80 zł pogłównego	

70	Tyczyn	1368	szlachecka	1567 – 4 zł pogłównego
71	Tyśmienica	1144	królewska	1486
72	Uście Rożane	1548	szlachecka	1552; 1563 – 2 zł pogłównego
73	Wisznia	1230	królewska	1547
74	Wojsławice	1445	szlachecka	1445, 1564 – 25 zł pogłównego
75	Zamość	1580	szlachecka	1583
76	Zawałów	1552	szlachecka	1552
77	Złoczów	1494	szlachecka	1550; 1565 – 6 zł pogłównego
78	Złotniki	1469	szlachecka	1552
79	Żółkiew	1596	szlachecka	1600 – zgoda na budowę domu modlitwy
80	Żydaczów	1387	królewska	1450; 1563 – 11 zł pogłównego

Lit.: M. Horn, *Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i w pierwszej połowie XVII w. Działalność gospodarcza na tle rozwoju demograficznego*, Warszawa 1975, aneks I–II; Z. Guldon, *Żydzi w miastach ziemie chełmskiej w czasach szlacheckiej Rzeczypospolitej*, „Almanach Historyczny” 2002, t. 4, s. 9–11; E. Feldman, *Najstarsze wzmianki*, s. 68, uwzględnia ponadto Kniażopol, gdzie w 1585 r. mieszkali Żydzi. Informacji tej nie uwzględnia M. Horn.

Skupiska żydowskie w miastach woj. bełskiego w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bełz	1377	królewska	1439; 1507 – 5 zł koronacyjnego razem z Potyliczem; 1550 – 204 osób w 22 domach żydowskich (M. Bałaban, <i>Historia Żydów</i> , t. 1, s. 420); 1578 – 150 zł pogłównego
2	Busk	1411	królewska	1454; 1507 – 40 zł koronacyjnego
3	Dobrotwór	1472	królewska	1564-1565
4	Dubno	1588	królewska	1593
5	Grabowiec	1418	królewska	1570
6	Horodło	1413	królewska	1507 – 16 zł koronacyjnego; 1578 – 75 zł pogłównego
7	Korytnica	1586	królewska	1590
8	Lubaczów	1376	królewska	1498; 1578 – 12 zł pogłównego
9	Mosty (Augustów)	1549	królewska	1549–1550
10	Niemirów	1580	szlachecka	1589
11	Oleszyce	1576	szlachecka	1578
12	Potylitz	1423	królewska	1487; 1507 – koronacyjne razem z Bełzem
13	Rachanie	1426	szlachecka	1550

14	Sokal	1424	królewska	1501–1506; 1564–1565 – 2 domy żydowskie (<i>Lustracja woj. ruskiego</i> , s. 149); 1580 – ograniczenie liczby domów żydowskich do dwóch (Regesty z Metryki Koronnej, nr 7)
15	Stojanów	2 poł. XIV w.	królewska	1565
16	Szczurowice	1529	królewska	1570
17	Tomaszów	1621	szlachecka	1594
18	Tyszowce	1419	królewska	1528; 1564–1565 – 42 jatki żydowskie (<i>Lustracja woj. ruskiego</i> , s. 108); 1578 – 90 zł pogłównego
19	Uhnów	1462	szlachecka	1550
20	Uhrynów	1515	szlachecka	1550
21	Wąreż	1538	kościelna	1573

A. Fastnacht, *Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340–1650*, Warszawa 1962, s. 208; M. Horn, *Żydzi na Rusi Czerwonej*, aneks I–II;

A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, cz. 1, Brzozów 1991; J. Motylewicz, *Żydzi w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, [w:] *Żydzi w Małopolsce*, pod red. F. Kiryka, Przemysł 1991, s. 117.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. poznańskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bledzew	1485	kościelna	1543 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 60); 1563 – Żydzi z Międzyrzecza i B. zapłacili pogłównie w wysokości 90 zł (ASK I 5, k. 247v)
2	Czarnków	1397	szlachecka	1567 – 1 zł pogłównego (ASK I 5, k. 343v)

3	Frydląd	1314	szlachecka	1563 – 2 zł pogłównego (<i>Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu</i> , [dalej: SHGWP], cz. I, z. 3, oprac. S. Chmielewski, K. Góraska-Gohaska, J. Lu-
4	Grodzisk	1303	szlachecka	1505 – Żyd Abraham (SHGWP, cz. I, z. 3, Wrocław 1987, s. 684); 1507 – 5 zł koronacyjnego (M. Horn, <i>Najstarszy rejestr</i> , s. 13); 1563 – 26 zł pogłównego; 1566 – 15 zł pogłównego (ASK I 4, k. 212v, 293v); 1576 – 15 zł pogłównego; 1577 – 24 zł pogłównego (ASK I 5, k. 603, 759v)
5	Kamionna	1402	szlachecka	1563 – 7 zł pogłównego; 1567 – 4 zł pogłównego; 1577 – 6 zł pogłównego, 2 Żydzi zwolnieni od z powodu ubóstwa (ASK I 5, k. 246, 343v, 740)
6	Kościan	1310	królewska	1529 – kahał (Biblioteka Kórnicka PAN, rkps 68, k. 149); 1578 – zakaz osiedlania się Żydów i Szkotów (<i>Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1628–1632</i> [dalej: <i>Lustracja woj. wlkp.</i>], cz. I, wyd. Z. Guldon, Wrocław 1967, s. 66)
7	Książ	1398	szlachecka	1563 – pogłówno od 19 Żydów (ASK I 4, k. 212v)
8	Leszno	1547	szlachecka	1507 – 2 zł koronacyjnego; 1551 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61)
9	Lwówek	1419	szlachecka	1578 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61)
10	Międzychód	1400	szlachecka	1577 – 6 zł pogłównego (ASK I 5, k. 744)
11	Międzyrzecz	1259	królewska	1505 – czynsz od Żydów z M. (MRPS III, nr 2134); 1507 – 22 zł koronacyjnego; 1520 – król Zygmunt Stary zgodził się na usunięcie Żydów z M. pod warunkiem płacenia należnego od nich czynszu przez mieszczan (SHGWP, cz. 3/1, s. 136, 138); 1553 – 12 rodzin żydowskich (ASK I 5, k. 184); 1565 – 18 domów żydowskich, szkolnik i bóżnica (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 271); 1567 – 70 zł pogłównego (ASK I 5, k. 343v); 1577 – 16 zł pogłównego, pozostali Żydzi zwolnieni z płacenia podatku z powodu pożaru (ASK I 5, k. 743)
12	Oborniki	1312	królewska	1405 – Żydzi z O.; 1425 – Żydzi Salomon, Izaak i Lachman z O.; 1503–1519 – Żyd Bieniasz; 1507 – 3 zł koronacyjnego (SHGWP, cz. 3/2, s. 355); 1553 – <i>Iudei 3 in una domo manentes et unum focum habentes</i> (ASK I 5, k. 184); a. 1564 – bóżnica (SHGWP, cz. 3/1, s. 365)

13	Opalenica	1401	szlachecka	1544 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61); 1563 – 5 zł pogłównego (ASK I 4, k. 212v); 1576 – komornik Salomon od siebie, żony i dzieci zapłacił 2 zł 15 gr pogłównego (ASK I 5, k. 617)
14	Ostroróg	1411	szlachecka	1505 – Żyd Dziecko (SHGWP, cz. 3, z. 3, s. 488); 1507 – 2 zł koronacyjnego
15	Piła	1437-1451	królewska	1547 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61); 1563 – 9 zł pogłównego (ASK I 5, k. 246); 1565 – 3 domy żydowskie i bóżnica (Lustracja woj. wlkp., cz. 2, s. 272); 1577 – 10 zł pogłównego (ASK I 5, k. 747)
16	Pniewy	1394	szlachecka	1544 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61); 1563 – 3 zł pogłównego; 1567 – 7 zł pogłównego; 1577 – 18 zł pogłównego (ASK I 5, k. 247, 343v, 748)
17	Poznań	1253	królewska	1367 – miała powstać bóżnica (<i>Dzieje Poznania do roku 1793</i> , t. 1, Warszawa–Poznań 1988, s. 267); 1399 – wg J. Długosza chrześcijanka ukradła w poznańskim kościele Domnikanów komunikant, który sprzedała Żydom. Nie potwierdzają tego inne źródła (H. Węgrzynek, <i>Dzieje poznańskiej legendy o profanacji hostii do połowy XVII wieku</i> , [w:] <i>Legenda Bożego Ciała</i> , „Kronika Miasta Poznania” 1992, nr 3–4, s. 45–56); 1507 – 200 zł koronacyjnego; 1553 – 113 rodzin żydowskich; 1563 – 100 zł pogłównego (<i>Opisy i lustracje Poznania z XVI–XVIII wieku</i> , wyd. M. J. Milka, Poznań 1960, s. 3, 10); 1565 – 50 domów i kamienic żydowskich, 43 domów najemnych, dom doktorów, 3 domy „ku bóżnicom”; 2 bóżnice (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 271); 1578 – 1058 zł pogłównego (ŻD 8, s. 177)
18	Rogoźno	1280	królewska	1507 – 3 zł koronacyjnego; 1552 – 3 rodziny żydowskie (ASK I 5, k. 184v); 1563 – 15 zł pogłównego (ibidem, k. 248); 1565 – 5 domów żydowskich i dom szkolniczy (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 273)
19	Sieraków	1388	szlachecka	1507 – 2 zł koronacyjnego; 1577 – 4 zł pogłównego (ASK I 4, k. 755)
20	Skwierzyna	1312	królewska	1456 – Żydzi mieli płacić po 4 gr na rzecz miasta (A. Heppner, J. Herzberg, <i>Aus Vergangenheit und Gegenwart der jüdischen Gemeinden in Posener Landen, Koźminek – Bydgoszcz 1909</i> , [dalej: A. Heppner, J. Herzberg, <i>Aus Vergangenheit</i>], s. 966); 1507 – 8 zł koronacyjnego; 1520 – król Zygmunt Stary zgodził się na usunięcie Żydów ze S. pod warunkiem, że mieszczenie będą płacił należny mu od Żydów czynsz (MRPS, IV, nr 12 799); 1553 – 12 rodzin żydowskich (ASK I 5, k. 184); 1565 – 17 domów żydowskich, dom szkolnika i bóżnica (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 272); 1577 – 30 zł pogłównego (ASK I 5, k. 752)

21	Staniławowo	1562	szlachecka	1593 – zgoda na zamieszkanie Żydów (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 203); 1599 – osada włączona do Poznania (R. Szczygieł, <i>Lokacje</i> , s. 331).
22	Szamotuły	1383	szlachecka	1403 – wzmianka o Żydach (I. Schiper, <i>Studia</i> , s. 152); 1563 – 60 zł pogłównego; 1567 – 70 zł pogłównego (ASK I 5, k. 184v, 343v)
23	Śmigiel (Koszanowo)	1400	szlachecka	1415 – plac żydowski (Judenplatz) (Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, t. 7, wyd. A. Gąsiorowski, R. Walczak, Warszawa–Poznań 1985, nr 760)
24	Śrem	1253	królewska	1507 – 4 zł koronacyjnego; 1563 – 110 zł pogłównego (ASK I 4, k. 212v); 1565 – 18 domów żydowskich, szkolnik i bóżnica (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 272); 1577 – 30 zł pogłównego (ASK I 5, k. 201)
25	Tuczno	1395	szlachecka	1563 – 3 zł pogłównego (ASK I 5, k. 201)
26	Wąlcz	1303	królewska	1564 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61)
27	Wieleń	1448	szlachecka	1581 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61)
28	Wolsztyn	1458	szlachecka	1531 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 61)
29	Wronki	1383	szlachecka	1507 – 4 zł koronacyjnego; 1553 – 16 rodzin żydowskich (ASK I 5, k. 184); 1563 – 150 zł pogłównego (ASK I 5, k. 247v); 1565 – 35 domów żydowskich, dom szkolniczy i bóżnica (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 272)
30	Wschowa	1273	królewska	1581 – Żyd Szymon na gruncie starościńskim; 1592 – nakaz opuszczenia miasta; 1595 – Żydzi z W. przenieśli się do Dębowej Łąki (J. Sobczak, <i>Żydzi wschowscy i ich udział w handlu ze Śląskiem</i> , „Sobotka” 1989, nr 1, s. 74–78).

Lit.: Z. Guldon, J. Wjaczka, *Osadnictwo żydowskie w województwach poznańskim i kaliskim w XVI–XVII wieku*, BŻIH 1992, nr 2–3, s. 63–77.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. kaliskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bnin	1395	szlachecka	1565 – 11 zł pogłównego; 1577–1578 – 3 zł pogłównego; 1579 – 4 zł pogłównego (ASK I 11, k. 412, 626; I 13, k. 73v, 768v)
2	Chodzież	1434	szlachecka	1565 – 4 zł pogłównego (ASK I 4, k. 219); 1577 – 7 zł pogłównego (ASK I 13, k. 211); 1579 – 22 zł pogłównego (ŻD XII, s. 192)
3	Gniezno	1238–1239	królewska	2 poł XII i początek XIII w. – w Kaliszu i prawdopodobnie w G. bito denary z napisami hebrajskimi (R. Grodecki, Dzieje Żydów, s. 633–634); 1458 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62); 1478 – grupa Żydów z G. przybyła do Warszawy (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie od czasów najdawniejszych do ostatniego wygnania w r. 1527</i> , Warszawa 1932, [E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i>], s. 17); 1479 – 40 fl. czynszu od Żydów z G. (MRPS, I, nr 1488); 1507 – 50 zł koronacyjnego; 1565 – 22 domy i kamienice żydowskie, 5 domów najemnych, dom szkolniczy i bożnica (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 272); 1565 – 98 zł pogłównego (ASK I 13, k. 803v); 1579 – 100 zł pogłównego od 110 Żydów (ASK I 13, k. 380v)
4	Golina	1330	szlachecka	1548 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62)
5	Iwanice	1460	szlachecka	1544 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62)
6	Kalisz	1253–1268	królewska	1287 – gmina kaliska wydzierżawiła grunt na cmentarz (Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, t. 1, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1874, nr 574); 1507 – 35 zł koronacyjnego; 1565 – 18 domów żydowskich, dom szkolnika, bożnica (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 272); 1565 – 89 zł pogłównego (ASK I 13, k. 121); 1577 – 110 zł pogłównego (ASK I 13, k. 189v); 1579 – 130 zł pogłównego od 170 Żydów (ŻD XII, 135)
7	Kcynia	1262	królewska	1507 – 3 zł koronacyjnego; 1565 – dom szkolniczy i bożnica (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 273); 1565 – 31 zł pogłównego (ASK I 4, k. 236); 1579 – 20 zł pogłównego (ŻD XII, 194); 1594 – Zygmunt III zakazał nabywania przez Żydów z K. nowych budynków i placów (M. Horn, <i>Regesty dokumentów i ekscerpty z Metryki Koronnej do historii Żydów w Polsce 1697–1795</i> , t. 2, cz. 1, Wrocław 1984, nr 114)

8	Kleczew	1366	szlachecka	1507 – 5 zł koronacyjnego
9	Kobylin	1303	szlachecka	1578 – 5 zł pogłównego (ASK I 11, k. 626)
10	Koło	1362	królewska	1428 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 131); 1564 – Zygmunt August zwołał Żydom mieszkać w K. (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 82, 533); 1565 – 9 domów żydowskich i dom szkolnika (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 272); 1565 – 30 zł pogłównego od 40 Żydów (ASK I 13, k. 30); 1579 – 30 zł pogłównego od 46 Żydów (ZD XII, 242)
11	Komin	1300	królewska	1397 – Żyd Sabdaj (Księgi sądowe łączycie od 1385 do 1419, cz. 2, Teki Pawińskiego, t. 4, Warszawa 1897, nr 5580); 1579 – 1 zł pogłównego od 3 Żydów (ZD XII, 242)
12	Koźmin	1318	szlachecka	1433 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Do statystyki</i> , s. 131); 1575 – przywilej <i>de non tolerandis Iudaeis</i> (A. Heppner, J. Herzberg, <i>Aus Vergangenheit</i> , s. 542)
13	Kórnik	1458	szlachecka	1505 – Żyd Jakub (MRPS III, nr 2237, 2271); 1507 – 2 zł koronacyjnego
14	Łabiszyn	1369	szlachecka	1564 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62); 1565 – 16 zł pogłównego (ASK I 4, k. 236); 1579 – 20 zł pogłównego (ZD XII, 193)
15	Łekno	1370	szlachecka	1569 – czynsz od Żydów (Dyplomatariusz, nr 118)
16	Łobżenica	1314	szlachecka	1507 – 10 zł koronacyjnego; 1564-1565 – 20 zł pogłównego (ASK I 5, k. 276, 287v); 1578 – 38 zł pogłównego od 40 Żydów (ASK I 5, k. 833)
17	Margonin	1402	szlachecka	1565 – 6 zł pogłównego (ASK I 4, k. 236)
18	Nakło	1299	królewska	1507 – 3 zł koronacyjnego; 1515 – pożar strawił 21 domów żydowskich i bożnicę (M. Aschkewitz, <i>Die Juden in Westpreussen am Ende der polnischen Herrschaft</i> (1772), „Zeitschrift für Ostforschung”, Jg. 6, 1957, s. 561); 1564 – 12 zł pogłównego (ASK I 5, k. 276); 1565 – 4 domy żydowskie i jeden dom najemny (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 272); 1578 – 12 zł pogłównego od 20 Żydów (ASK I 5, k. 833)

19	Nowe Miasto	1300	szlachecka	1507 – 5 zł koronacyjnego
20	Pleszew	1283	szlachecka	1576 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62)
21	Pobiedziska	1266	królewska	Ok. 1502 – wzmianka o Żydach (A. Heppner, J. Herzberg, <i>Aus Vergangenheit</i> , s. 875)
22	Pyzdry	1257	królewska	1387 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62); 1507 – 4 zł koronacyjnego; 1565 – 4 domy żydowskie i dom szkolniczy (<i>Lustracja woj. wkp.</i> , cz. 2, s. 272); 1579 – 30 zł pogłównego (ASK I 13, k. 765v)
23	Sępólno Krajeńskie	1360	szlachecka	1564 – 5 zł 22 gr pogłównego od 9 Żydów (ASK I 5, k. 276); 1578 – 7 zł pogłównego od 10 Żydów (ASK I 5, k. 833)
24	Stawiszyn	1291	królewska	1461 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Do statystyki</i> , s. 131)
25	Więcbork	1383	szlachecka	1564 – 3 zł 15 gr pogłównego od 5 Żydów (ASK I 5, k. 276); 1578 – 5 zł pogłównego od 8 Żydów (ASK I 5, k. 833)
26	Września	1357	szlachecka	1538 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62); 1565 – 36 zł pogłównego (ASK I 13, k. 30); 1579 – 60 zł pogłównego od 75 Żydów (ASK I 13, k. 380v)
27	Wysoka	1505	szlachecka	1564 – 1 zł 3 gr pogłównego (ASK I 5, k. 287v); 1578 – 2 zł pogłównego (ASK I 5, k. 833)
28	Złotów	1370	szlachecka	1564 – 3 zł pogłównego (ASK I 5, k. 276); 1578 – 9 zł pogłównego od 17 Żydów (ASK I 5, k. 833)
29	Żerków	1300	szlachecka	1382 – miała splotnąc bóżnica (A. Heppner, J. Herzberg, <i>Aus Vergangenheit</i> , s. 1022)
30	Żnin	1284	kościelna	1449 – Żydzi zostali wydalenii w miasta (A. Heppner, J. Herzberg, <i>Aus Vergangenheit</i> , s. 1032)

Lit.: Z. Guldon, J. Wijaczka, *Osadnictwo żydowskie*, s. 63–77.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. łęczyckim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Brzeziny	1332	szlachecka	1564 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63); 1564 – 2 zł pogłównego (ASK I 16, k. 281v)
2	Grabów	1416	królewska	1564 – wzmianka o Żydach (M. J. Wieczerski, <i>Żydzi w województwach śródkowego dorzecza Wisły w XVI i pierwszej poł. XVII w.</i> , BŻIH 1998, nr 3 [M. J. Wieczerski, <i>Żydzi</i>], s. 72)
3	Inowłódz	1333-1370	królewska	1520 – celnik Mojżesz (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 460); 1537 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63)
4	Kłodawa	1383	królewska	1479 – 15 fl. czynszu od Żydów (MRPS I, nr 1488); 1501 – Mojżesz i Michał, celnicy kłodawscy otrzymali na 2 lata cło sochaczewskie (MRPS II, nr 1444); 1547 – oskarżenie Żydów o mord rytualny (Z. Guldon, J. Wójcicka, <i>Procesy o mordy</i> , Kielce 1995, s. 76).
5	Krośniewice	1452	szlachecka	1564 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63); 1564 – 12 zł pogłównego (M. J. Wieczerski, <i>Żydzi</i> , s. 72); 1578 – 3 zł pogłównego od 6 Żydów (ZD XII, 166)
6	Łęczyca	1269	królewska	1453 – przywilej dla Żydów woj. łęczyckiego (Dyplomatariusz, nr 1); 1479 – 15 fl. czynszu od Żydów z Ł. (MRPS I, nr 1488); 1507 – 15 zł koronacyjnego; 1565 – 16 domów żydowskich, 3 domy najemne i dom szkolnika (<i>Lustracja woj. w/kp</i> , cz. 2, s. 273); 1578 – 70 zł pogłównego od 196 Żydów (ZD XIII, 166)

Lit.: P. Fijałkowski, *Żydzi w województwach łęczyckimi rawskim w XV–XVIII w.*, Warszawa 1999.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. sieradzkim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Piotrków	1313	królewska	1569 – przywilej <i>de non tolerandis Iudaeis</i> (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 14)
2	Sieradz	1255	królewska	1412 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 62); 1569 – czynsz od Żydów (<i>Dyplomariusz</i> , nr 118); 1569 – przywilej <i>de non tolerandis Iudaeis</i> (M. Baliński, T. Lipiński, <i>Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym</i> , t. 1, Warszawa 1885, [dalej: M. Baliński, T. Lipiński, <i>Starożytna</i>], s. 231)
3	Szaadek	1295	królewska	1507 – 5 zł koronacyjny; 1609 – przywilej <i>de non tolerandis Iudaeis</i> (Z. Guldon, J. Wijaczka, <i>Żydzi wśród chrześcijan w miastach wielkopolskich w okresie przedrozbiorowym</i> , „ <i>Nasza Przyszłość</i> ”, t. 79, 1993, s. 175).
4	Warta	1255	królewska	1507 – 5 zł koronacyjny; 1564 – 30 zł poglównego (ASK I 25, k. 649); 1565 – 6 domów żydowskich z 9 gospodarzami, dom szkolniczy i bóżnica – „A w tej Warcie poczęli Żydowie mieszkać od 10 lat, którzy się z Czech przyprowadzili” (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz.2, s. 274)
5	Wieluń	1283	królewska	1537 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63)
6	Wieruszów	1368	szlachecka	1585 – Żyd Jakub (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63)

Skupiska żydowskie w miastach w woj. brzesko-kujawskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Brześć Kujawski	1250	królewska	1428 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63); 1479 – 30 fl. czynszu od Żydów z B. (MRPS I, nr 1488); 1507 – 25 zł koronacyjny; 1538 – Żydzi mogli posiadać do 15 placów i domów (<i>Dyplomariusz</i> , nr 44); 1558 – zwiększenie liczby domów o 8 (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , 1628, s. 73); 1565 – 18 domów żydowskich i 1 dom szkolniczy (<i>Lustracja woj. wlkp.</i> , cz. 2, s. 274); 1566 – 108 zł 9 gr poglównego (ZD XIII, 21)

2	Chodecz	1442	szlachecka	1551 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63); 1569 – czynsz od Żydów (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 118)
3	Kowal	1370	królewska	1520 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 63); 1531 – wzmianka o Żydach (T. Nowak, <i>Zarys dziejów powiatu kowalskiego do końca XVIII wieku</i> , [w:] <i>Siedziły obronno-rezydencjonalne w powiecie kowalskim XIII–XVIII wieku</i> , Łódź 1991, s. 74); 1556 – star-si żydowski (H. Węgrzynek, „Czarna legenda” Żydów. <i>Procesy o rzekome mordy rytualne w dawnej Polsce</i> , Warszawa 1995, s. 62); 1568 – zakup gruntów pod wsią Pęczycze na kirkut („Jewish Privileges”, nr 17); 1566 – 29 zł poglównego (ZD XIII, 38); 1578 – prawo zamieszkania, budowy bóżnicy oraz zajmowania się handlem i rzemiosłem.
4	Radziejów	1298	królewska	1432 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Do statystyki</i> , s. 131); 1546 – zakaz budowy nowych domów i zakaz osiedlania się tam Żydom z innych miast (<i>Dyplomatariusz</i> , nr 513)

Lit.: Z. Guldon, *Żydzi w miastach kujawskich w XVI–XVIII wieku*, „*Ziemia Kujawska*” 1993, t. 9, s. 99–108; M. J. Wieczerski, *Żydzi w województwach śródkowego dorzecza Wisły*, s. 67–68.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. inowrocławskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bydgoszcz	1346	królewska	1507 – 5 zł koronacyjnego; 1555 – przywilej <i>de non tolerandis Judaeis</i> (E. Schmidt, <i>Beiträge zur Geschichte der Finanzverwaltung Brombergs unter polnischer Herrschaft</i> , „ <i>Jahrbuch der Historischen Gesellschaft für den Netzedistrikt zu Bromberg</i> ” 1894, s. 34–37)
2	Nieszawa (Dybów)	1424–1425	królewska	1446 – wzmianka o Żydach (<i>Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525</i> , cz. I/1, wyd. W. Hubatsch, Göttingen 1949, nr 9060); 1507 – 12 zł poglównego od Żydów z Dybowa

3	Inowrocław	1231–1267	królewska	1453 – przywilej dla Żydów woj. inowrocławskiego (<i>Diplomatariusz</i> , nr 1); 1504 – <i>magna pars incollarum iudei sint</i> (<i>Ortyle sądów wyższych miast wielkopolskich z XV i XVI w.</i> , wyd. W. Maisel, Wrocław 1959, nr 111); 1507 – 35 zł koronacyjnego (M. Horn, <i>Najstarszy rejestr</i> , s. 13); 1519 – Zygmunt I nakazał, aby przedstawiciele Żydów z Międzyrzecza, Skwierzyny, Gnieszna, Obornik, Inowrocławia (<i>Vladislavia</i>), Pakości, Brześcia Kujawskiego, Łęczycy, Płocka, Kalisza i Płońska przybyli do Inowrocławia celem taksacji czynszów od Żydów wielkopolskich (<i>Corpus iuris Polonici</i> , t. 3, wyd. O. Balzer, Kraków 1906, nr 208); 1565 – 27 domów żydowskich i dom szkolniczy (<i>Lustracja woj. włkp.</i> , cz. 2, s. 274); 1565 – pogłówne od 166 Żydów (ASK I 50, k. 792v); 1578 – 200 zł pogłównego (ZD VIII, 177)
4	Koronowo	–	kościelna	1564 – Żyd Łazarz właścicielem 7 domów; 1565 – 9 zł pogłównego (M. J. Wieczerski, <i>Żydzi</i> , s. 69)
5	Pakość	1359	szlachecka	1507 – 2 zł koronacyjnego; 1565 – pogłówne od 140 Żydów (ASK I 50, k. 792v); 1565 – dom szkolniczy i bożnica (<i>Lustracja woj. włkp.</i> , cz. 2, s. 274)
6	Solec	1325	królewska	1581 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 64)

Lit.: jak w woj. brzesko-kujawskim.

Skupiska żydowskie w miastach ziemi dobrzyńskiej w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Dobrzyń	1296	królewska	1507 – 2 zł koronacyjnego; 1557 – nadanie gruntu na kirkut (<i>Diplomatariusz</i> , nr 74); 1564 – 40 zł pogłównego (ZD XII, 269); 1565 – 9 domów żydowskich i 3 najmowane, 2 szkolników (<i>Lustracja woj. włkp.</i> , cz. 2, s. 275)

2	Nieszawa	1460	królewska	1487 – czyszcz od Żydów z N. (<i>Teki Pawińskiego</i> , t. 2, Warszawa 1897, s. 169); 1559 – przywilej <i>de non tolerantis Iudaeis</i> (<i>Dyplomatarisusz</i> , nr 75)
3	Rypin	1345	królewska	1564 – 12 zł pogłównego (<i>ŻD XII</i> , 287)

Skupiska żydowskie w miastach w woj. chełmińskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Brodnica	1238	królewska	1532 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 65)
2	Kowalewo	1275	królewska	1542 - wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 65)
3	Lubawa	1245-1260	kościelna	1581 - wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 65)

Skupiska żydowskie w miastach w woj. pomorskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Gdańsk	1263	królewska	W końcu XVI w. Żydzi mieli bożnicę na przedmieściu Gdańska, gdzie do 1605 r. odbywały się nabożeństwa (S. Echt, <i>Die Geschichte der Juden in Danzig, Leer/Osfrriesland 1972</i> , s. 15)

Skupiska żydowskie w miastach w woj. mazowieckim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Błonie	1380	królewska	1478 – kuśnierz Dawid (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i> , s. 17); 1507 – 3 zł koronacyjnego

2	Ciechanów	1400	królewska	1488 – Żyd Mucha (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i> , s. 131); 1507 – 5 zł koronacyjny-go (M. Horn, <i>Najstarszy rejestr</i> , s. 13); 1564 – 3 domy żydowskie (S. Pazyra, <i>Geneza i rozwój miast mazowieckich</i> , Warszawa 1959, [dalej: S. Pazyra, <i>Geneza i rozwój</i> , s. 393])
3	Czersk	1350	królewska	1486 – Żyd Bieniasz (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i> , s. 18)
4	Głowaczów	1445	szlachecka	1578 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 66)
5	Latowicz	1423	królewska	1596–1599 nakazy opuszczenia miasta przez Żydów (M. Baliński, T. Lipiński, <i>Starożytna</i> , s. 445)
6	Liw	1421	królewska	1580 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 65)
7	Łomża	1418	królewska	1494 – wzmianka o Żydach (I. Schiper, <i>Studia</i> , s. 153); 1570 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 65)
8	Nadarzyn	1453	szlachecka	1507 – 3 zł koronacyjnego
9	Nowy Dwór	1374	szlachecka	1538 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 65)
10	Pułtusk	1257	kościelna	1486 – Żyd Rubin (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i> , s. 18)
11	Radziłów	1466	królewska	1569 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 66)
12	Warka	1321	królewska	1536 – Żyd Andrzej (AP Lublin, <i>Księgi grodzkie lubelskie, Decreta</i> , sygn. 1, k. 8v); 1581 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 65)
13	Warszawa Stare Miasto	1300	królewska	1414 – Żyd Lazarus; 1423 – 10 gospodarstw żydowskich; 1425 – szkolnik; 1483 – wygnanie Żydów, którzy pojawili się tu ponownie w 1486; 1527 – zakaz pobytu (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i> , s. 10–27, 144–146)

14	Warszawa Nowe Miasto	1408	królewska	1482 – Żyd Jonasz przyjął prawo miejskie; 1527 – zakaz pobytu (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i> , s. 17–18, 144–145)
15	Wyszogród	1338	królewska	(1414–1425) – ks. Janusz I dał winnicę leżącą pod miastem za klasztorem Wszystkich Świętych, Żydowi Majowi (<i>Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu</i> , oprac. Adam Wolff i Anna Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971 [dalej: SHGZW]); 1423 – Żydzi z W. płacili 30 fl. na rzecz księcia (E. Ringelblum, <i>Żydzi w Warszawie</i> , s. 55, 106); 1437 – Maj Żyd z W; 1457 – Żyd Słoma (SHGZW), s. 62–63)
16	Zakroczym	1422	królewska	1460 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Do statystyki</i> , s. 133)

Skupiska żydowskie w miastach w woj. płockim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Bielsk	1424	królewska	1498 – Żydzi płacą po 1 fl. od domu, zajmują obecnie tylko 1 dom (<i>Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu</i> [dalej: SHGWPL], z. 1, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1980, s. 11); 1507 – 7 zł koronacyjnego; 1569 – czynsz od Żydów (<i>Dyplomatarjusz</i> , nr 118)
2	Mława	1429	królewska	1507 – 7 zł koronacyjnego (M. Horn, <i>Najstarszy rejestr</i> , s. 13); 1564 i 1569 – 5 domów żydowskich (S. Pazyra, <i>Geneza</i> , s. 398); 1563 – 20 Żydów zapłaciło 20 zł podatku; 1578 – 34 zł pogłównego (ŻD 16, s. 124)
3	Płock	1237	królewska	1237 puteus Judeorum (R. Grodecki, <i>Dzieje</i> , s. 623–624); 1507 – 16 zł koronacyjnego; 1566 – „Jest przy Płocku Żydów barzo wiele, którzy nie płacą żadnego czynszu z domów, jako w inszych miastecach płacić zwykli, telko szos jako inszy mieszczanie” (AGAD, MK 18, sygn. 4, k. 100v); 1578 – pogłównie od 124 Żydów (<i>Dzieje Płocka</i> , pod red. A. Gieysztor, Płock 1973, s. 123)

4	Płońsk	1400	królewska	1418 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Do statystyki</i> , s. 133); 1507 – 5 zł koronacyjnego; 1512 – Żyd Słoma z P., syn zm. Muchy Żyda z Ciechanowa (SHGWPL, z. 3, Warszawa 1998, s. 237; 1533 – z powodu pożaru Żydzi zwolnieni od podatku na 4 lata (MRPS IV, nr 17 363); 1578 – 24 zł pogłównego (ŻD 16, s. 124)
5	Szeńsk	1383	szlachecka	1553 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 64)

Lit. M. J. Wieczerski, *Żydzi w województwach środkowego dorzecza Wisły*; P. Fijałkowski, *Żydzi w województwach łęczyckim i rawskim*.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. rawskim w XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Gąbin	1322	królewska	1507 – 3 zł koronacyjnego (M. Horn, <i>Najstarszy rejestr</i> , s. 13); 1564 – 7 domów żydowskich (<i>Lustracja województwa rawskiego 1564 i 1570</i> , wyd. Z. Kędzierska, Warszawa 1959, [dalej; <i>Lustracja woj. rawskiego</i>], s. 99); 1579 – 26 zł pogłównego (ŻD, t. 16, s. 211)
2	Gostynin	1382	królewska	XV w. – wzmianka o Żydach (I. Schiper, <i>Studia</i> , s. 153); 1595 – Żydzi oskarżeni o zamordowanie dziecka (<i>Z. Guldon, J. Wijaczka, Procesy o mordy</i> , s. 86)
3	Kutno	1386	szlachecka	1513 – Mojżesz, Salomon i Lewek z Kutna (<i>Matricularium Regni Poloniae Summaria</i> , wyd. T. Wierzbowski t. 4, cz. 1, Warszawa 1910, nr 2017); 1579 – 21 zł pogłównego (ŻD, t. 16, s. 211)
4	Łowicz	1298	kościelna	Według osiemnastowiecznej informacji od XIV w. do 1526 r. istniało tam skupisko żydowskie (P. Fijałkowski, <i>Początki i rozwój osadnictwa żydowskiego w województwach rawskim i łęczyckim</i> , BZIH 1989, nr 4, s. 4); 1549 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, <i>Najstarsze</i> , s. 64)

5	Rawa	1374	królewska	1448 – wzmianka o Żydach (E. Feldman, Do statystyki, s. 133); 1495 – Żyd Jakub z R. (<i>Żydzi w średniowiecznym Krakowie</i> , nr 912); 1507 – 2 zł koronacyjny; 1547 – proces o mord rytualny i wydalenie Żydów z miasta (Z. Guldón, J. Wijaczka, <i>Procesy o mordy</i> , s. 85)
6	Sochaczew	1368	królewska	1463 – doktor żydowski Feliks (E. Ringelblum, <i>Żydzi</i> , s. 147-148); 1507 – 5 zł koronacyjny; 1564 i 1570 – 8 domów żydowskich (<i>Lustracja woj. rawskiego</i> , s. 29, 166); 1579 – 24 zł pogłównego (ŻD, t. 16, s. 159)

Lit.: *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 1–2, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1980-1981; *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff i A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971; P. Fijałkowski, *Żydzi w województwach łęczyckim i rawskim w XV–XVIII wieku*, Warszawa 1999; M. J. Wierczyński, *Żydzi*, s. 74–75.

Skupiska żydowskie w miastach w woj. podlaskim do XVI wieku

Lp.	Miasto	Lokacja	Własność	Wzmianki o Żydach
1	Augustów	1557	królewska	1577, gmina 1674
2	Bielsk	1430	królewska	1487; gmina 1542
3	Boćki	1509	szlachecka	1577; gmina 1648
4	Brańsk	1493	królewska	Pierwsza wzmianka 1578
5	Ciechanowiec	a. 1429	szlachecka	1586; gmina XVII w.
6	Drohiczyn	1498	królewska	1487

8	Kleszczele	1523	królewska	Pierwsza wzmianka 1580
9	Łostice	1505	królewska	XVI w.
10	Mielnik	1440	królewska	XV w.
11	Międzyrzec Podlaski	a. 1447	szlachecka	1533; gmina 1583
12	Narew	1514, 1529	królewska	Pierwsza wzmianka 1560
13	Orla	1618	szlachecka	XVI w.; gmina 1616
14	Rajgród	1568	królewska	1587; gmina 1719
15	Rososz	1559	szlachecka	1566; gmina 1566
16	Siemiatycze	1542	szlachecka	1582; gmina 1691
17	Sokołów Podlaski	1424	szlachecka	XVI w.; gmina XVI w.
18	Suraż	1440	królewska	Pierwsza wzmianka 1525
19	Tykocin	1425	królewska /szlachecka	1522 – Olbracht Gasztold, starosta mozyrski, przyjął do Tykocina 7 Żydów z Grodna. Dał im „miejsce na ulicy na Kaczorowice za mostem, gdzie mają domy sobie pospółu posiadać i pobudować, a także „Ostrów na Kaczorowice, gdzie był staw i na tem Ostrowie mają sobie pobudować szkołę swoją żydowską”. Dał im „miejsce też kładzenia się, gdzie martwe chować mają”. Po trzech latach wolizny mieli płacić po czerwonym złotym z siedliska. 1536 – Olbracht Gasztold, starosta bielski i mozyrski, postanowił, że sprawy między Żydami będzie sądził doktor tykociński, a sprawy między Żydem a chrześcijaninem – doktor i starosta; 1576 – Stefan Batory zezwolił Żydom na handel w mieście („Jewish Privileges”, vol. 2, nr 125(1)).

20	Węgrów - Stare Miasto	1441	szlachecka	1537; gmina 1595
21	Wojnia (Wohyń)	ok. 1537	królewska	1594 – przeniesienie targów z sobót na poniedziałki, potwierdzenie posiadania placów pod bóżnicą i cmentarzem („Jewish Privileges”, vol. 2, nr 127).

Lit.: S. Alexandrowicz, *Powstanie i rozwój miast województwa podlaskiego (XV w. – I połowa XVII w.)*, „Acta Baltico-Slavica” 1964, t. 1, s. 144–145; A. Leszczyński, *Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII w. do 1795 r. (Studium osadnicze, prawne i ekonomiczne)*, Wrocław 1980; A. Leszczyński, *Z dziejów Żydów Podlasia (1487–1795)*, „Studia Podlaskie” 1989, t. 2, s. 22-23, aneks 1.